

Béres Katalin

Kossuth Lajos és Zala megye kapcsolata, 1867-1894

Kossuth az emigrációban

A szabadságharc bukása után, 1849. aug. 17-én Kossuth Lajos Törökországba menekült. Az ország elhagyását azzal indokolta, hogy... a szerencsétlenség e tetőpontján is igyekeznünk kell a hazának legáltalább diplomáciai úton használni, hogy az élet némi elemei a jövő idők számára fennmaradhassanak."

Valóban, 45 éves száműzetésének első időszakában a magyar emigráció vezetőjeként, Európa legismertebb és legnépszerűbb politikusaként igyekezett elősegíteni Magyarország felszabadulását.

A kiegyezés után - mellyel nem értett egyet, s nemtetszésének Deák Ferenchez írt híres Cassandra-levelében hangot is adott - visszavonult az aktív politikától, a Torino közeli Collegno al Barraconében telepedett le, a természet tanulmányozásának szentelte idejét, majd hozzáfogott emlékiratai megírásához.

Érdeklődése hazája iránt, kapcsolata Magyarországgal azonban nem szűnt meg, hiszen naponta érezhette a személye iránti érdeklődés megnyilvánulásait. Kossuth már a reformkorban, majd a szabadságharc idején páratlan - addig a magyar politikusok körében ismeretlen - népszerűsége tette szert. 1867 után kultusza tovább nőtt, amit csak erősített az az 1879-ben hozott - Lex Kossuthnak nevezett - törvény, amely kimondta, hogy a külföldön élő magyarok tízévenként kérvényezni kell az állampolgársá-

got, és esküt kell tennie az uralkodóra. Mivel Kossuth erre nem volt hajlandó, 1889-ben elvesztette állampolgárságát, hontalanná vált. A törvény elleni tiltakozásul számtalan település választotta a „nagy Hontalant" díszpolgárául (többek között Keszthely is), s kérte fel, hogy legyen parlamenti képviselője. A nép „Kossuth apánk"-ként emlegette, népdalokban, mesékben, legendákban emlékezett meg róla, sokféle módon adta tanújelét a hazafi iránti rajongásának, tiszteletének.

Nagyrabecslése jeleként, 1867-ben Horváth Gyula zalaegerszegi ügyvéd és hírlapíró, (a Zuhany című satirikus lap későbbi szerkesztője, innen kapta Zuhanyos előnevét) azzal a kéréssel kereste meg Kossuthot, hogy gróf Batthyány Lajos özvegyével együtt legyen születendő gyermeke keresztszüelője. A felkérő levélben bizonyára patetikus szavakkal magasztalta Kossuthot, aki válaszlevelében, (amely napjainkban

egy zalaegerszegi polgár féltve őrzött tulajdona), azt írta: „Magasztalásra érdem kell. Az érdem csak ott kezdődik, hol a kötelesség végződik. - Én pedig, Isten látja lelkemet, nem találok sem múltamban sem jelenemben egyebet, mint a kötelesség teljesítésének becsületes igyekezetét. - Ez adhat benső megnyugvást a balszerencsének csapásai alatt is, de magasztalásra igénnyel nem bír." A felkérést elfogadva e szép gondolatokkal fejezte be levelét: „Örködjék a gondviselés a leendő anya felett, azon nehéz, de magasztos percekben, melyekben a nő a teremtőhöz

legközelebb áll, mert életet ad. Adja át ön neki legjobb kívánataimat... Nyomja első atyai csókjával gyermeke homlokára áldásomat. Tartsák meg jó emlékezetükbe a száműzött Keresztapát s fogadják jószívvvel barátságos üdvözlémet." E keresztapaságról tanúskodik a zalaegerszegi plébánia keresztelési anyakönyvének bejegyzése, mely szerint az 1867. november 5-én megszületett fiúgyermek a keresztelésben híres keresztapja után - első névként - a Lajos utónevet kapta. További neve Imre Elemér lett. Az anyakönyvből azonban az is kiderül, hogy Horváth Gyula Kossuth és Zichy Antónia mellett további hírneves személyiségeket is felkért a „komaságra". A kis Lajosnak így lett keresztszülője Jókai Mór és felesége, Benke (Laborfalvy) Róza, Csernátony Lajos újságíró, politikus, Kossuth egykori titkára. A keresztfiú, Z. Horváth Lajos, felnöve maga is újságíró, a századforduló Zalaegerszegének közismert alakja, a Magyar Paizs c. hetilap szerkesztője lett. A róla szóló források rendszerint hangsúlyozták, érdemeiként emelték ki, hogy Kossuth Lajos keresztfia.

A levélváltáson túl tisztelői gyakran személyesen is felkeresték a turini remetét. Voltak, akik egyedül keltek útra, mint Borbély György tanár (1896-tól a zalaegerszegi Állami Főgimnázium magyar - latin szakos pedagógusa), aki 1889 nyarán Kolozsvárról előbb Párizsba kerekedett hatalmas velocipedjén, onnan pedig Svájc hegyein keresztül Turinba igyeke-

zett, hogy tiszteletét tegye az idős politikusnál, „a magyar kultúra legnagyobb emberénél". Útja azonban eredménytelen volt, mert Kossuthot nem találta

otthon, éppen Svájcban nyaralt. Oda is utána kerekedett, de a találkozás mégsem jött létre.

Még ezen év nyarán a párizsi világkiállításra utazva népes - 850 fős - magyar küldöttség látogatta meg Kossuthot. „Magyarország millióinak üdvözlé-

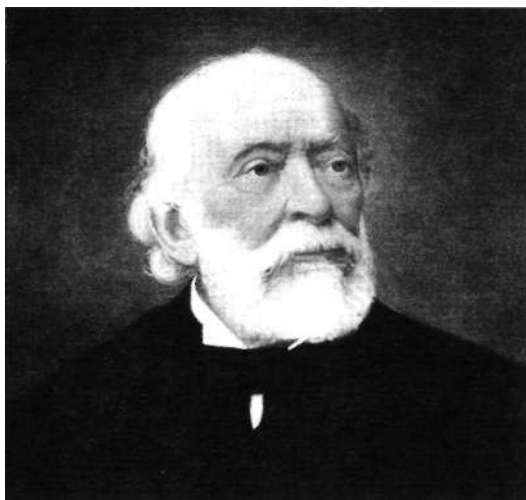

natát vitték e szerencsés utazók magokkal a szent szabadság isteni fennköltjének piedestáljához." A két különvonattal utazó társaságban 15 zalai résztvevő is volt: egyikük Györffy János, a nagykanizsai Zalai Közlöny újságírója lelkesült hangú, folytatásos beszámolót közölt az utazásról és a nagy találkozásról. Július 4-én este érkeztek meg Torinóba, majd másnap a Valentino-kertben tartott banketten találkoztak Kossuthal, akit „Dörgő s szünni nem akaró éljenzés, leírhatatlan lelkesedés..." fogadott. Majd „imaszerű áhítattal" felhangzott a Kossuth-nóta, „Kossuth Lajos pedig... kalap levéve s átszellemülten hallgatta a 48-diki események hazai hangjait." A csoport ajándékát - „Egy csinos szekrényben földet vittek ki... monoki szülőházának kertjéből." - Ábrányi Emil ez alkalomra írt költeményének kíséretében adták át az agg hazafinak. Kossuth másfél órás beszédet intézett a küldöttséghez - ez volt utolsó nyilvános beszéde - melyről Györffy János így számolt be: „Félelmetes és irtózatossá a hatalom és erő, mellyel Kossuth, mint szónok rendelkezik. Lázba ejti, magával ragadja a számító, jéghideg ész, és ez az öreg ember előadásának erejével még mindig képes volna talán egész Európát lángba borítani." A találkozó végén Ambrosetti fényképész, aki több alkalommal fotografálta le az idős Kossuthot, csoportképet készített a ha-

talmas tömegről, melynek első sorában középben, bal tal a kezében ül a politikus.

1892-ben országsszerte megünnepelték Kossuth 90. születésnapját. Ez alkalomból Zalaegerszegen szeptember 18-án, a Zöldfa vendéglő feldíszített nagytermében „ének és szavaltati estélyi” rendeztek, melyen bemutatták azt a díszes, bőrbbe kötött, középen Kossuth monogramjával díszített albumot, amelyet a város polgárai ajándékuul készítetttek az idősz hazafinak, s melynek belső oldalára a következő feliratot írták: „Kossuth Lajos, Magyarország volt kormányzójának hálájuk, tiszteletük és szeretetük jeléül Zala-Egerszeg rendezett tanácsu város hazafias polgárai, születése 90. évfordulójára, 1892. szeptember 19-én.” A köszöntőt Németh Elek városi főjegyző fogalmazta, „...mi e szerény városka hu polgárai, igazi magyarok egész vonzalmunk, szeretetünk, hódolatunk és csodálatunk imádatával kérjük a Mindenható, hogy Önnek dicső életét hazánk és nemzetünk

forduló programját, ünnepi szónoklatait és az albumot aláírók névsorát adták közre. Az alapítvány kamatait a zalaegerszegi munkásegyleti tagok gyermekei közt osztották fel, illetve „tanügyi szereket és eszközöket” vásároltak belőle.

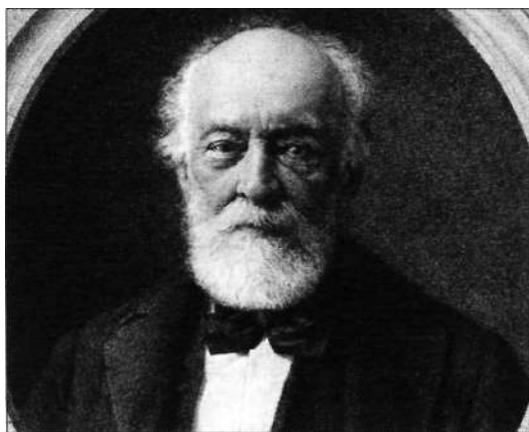
Másnap, szept. 19-én hajnalban „ébresztő zene” és taracklövések jelezték a jeles évfordulót, majd az erre az alkalomra készített Kossuth-zászló megszorúzása következett. Délelőtt 9 órakor a Várkör-téren evangélikus szertartású táborig misét tartottak, „melyen a sok koszorús leányon kívül a tűzoltók teljes díszben, az iparos ifjúság nagy számban saját zászlójuk alatt, úgyszintén több ezerre menő község vettek részt.” Megemlékező beszédet Czuppon Sándor kővágóörsi evangélikus lelkész mondott. A mise után a község az izraelita imaházba vonult, ahol Engelsmann Izrael főrabbi „magyar nyelven Kossuth Lajost dicsőítő nagyhatású beszédet tartott”.

A napot a Zöldfa vendéglőben rendezett társasvacsora zárta, lelkes felköszöntőkkel Kossuthra és családjára.

„Koporsó zár be; - nyitva már hazád!”

Kossuth halála és temetése

1894. március 20-án, 45 évnyi emigráció után Torinóban (Turinban) meghalt Kossuth Lajos. Betegségéről, állapotának változásáról rendszeresen beszámoltak a korabeli hazai újságok. Kiküldött tudósi-

nagy öröme megóvni kegyeskedjék, hogy... éljen közöttünk ama nagy alak,... akinek hazájáért, nemzetéért teljesített örökbecsű tetteire mutatva taníthatjuk gyermekeinket, unokáinkat e hazát e nemzetet úgy szeretni, érette, ha kell küzdeni, és ha kell úgy szenvedni tudni, mint ezt Önnél szeretve tisztelt nagy Hazánkfia, mi atyák megtanultuk”.- írta a főjegyző. Az album 48 számozott oldalát 569-en írták alá, majd elküldték Turinba.

A táncmulatsággal végződő estély bevételeiből Kossuth alapítványt hoztak létre, s tőkénének gyarapítására a rendezőbizottság megjelentetett egy - Breisach Sámuel nyomdájában nyomtatott, 24 oldalas - Kossuth- emlék című füzetkét is, melyben az év

tóik a betegszoba melletti kis helységben várták a híreket. Kossuth testvére, Ruttkayné Kossuth Lujza és fia, Ferenc tájékoztatták őket a „gyengeségből” eredő betegség lefolyásáról: a 92 éves aggastyán „nem tűrte a támaszt, mindig egyedül járt, kelt, s így többször megesezt, hogy erejét veszítve összeroskadts a földön maradt, míg valaki be nem jött a szobába.” Meghült, influenzát kapott, majd veseelégtelenség lépett fel nála. Kezdetben homeopata orvos kezelte, mert Kossuth a hasonszenvi gyógy mód híve volt, majd az akkor divatos masszázskúrával és katéterezéssel próbálták gyógyítani. Állapota azonban rohamosan romlott, március 16-án elvesztette eszméletét, s 20-án „öt perczzel volt (éjszaka) tizenegy óra előtt, mikor a szomszéd szobában várakozó hírlapíróknak a titkár jelentette: Meghalt!”

A szomorú esemény nem érte váratlanul az ország közvéleményét. Nagykanizsán - egy szerencsétlen hiba folytán - már március 15-én Kossuth halálhírért keltették. A Pesti Napló kiadóhivatala az aznapi újságcsomaghoz gyászkeretes cédulákat mellékelte a következő felirattal: „Kossuth Lajos életéről, betegségről utolsó óráiról és haláláról részletes és kimerítő tudósítást közöl a Pesti Napló mai külön kiadása.” Az újságárusok azonnal szétszórták a cédulákat, a városban futótűzként terjedt el a halálhír. Később érkezett meg a kiadó üzenete, hogy a szórólapokat csak akkor lehet szétosztani, ha arra távirati utasítás érkezik. Az eset hatalmas botrányt okozott a városban, még az országgyűlés is foglalkozott vele, elítélve az újság méltatlan eljárását.

A tényleges halálhírré spontán nemzeti gyász bontakozott ki országszerte a nagyvárosoktól a legkisebb falvakig. Megnyilvánulásait hűen tükrözi a Zala 1894. márc. 21-ei beszámolója a nagykanizsai reagálásról: „Csakhamar kitűzettek a gyászlobogók és a gyászfátyolos nemzeti lobogók városszerte, hirdelve, hogy gyász érte minden magyar embert, az egész magyar hazát. A városházán, templomokon, ...minden tanintézetnél... az összes pénz- és biztosító intézetknél, minden társasagyletnél, számos magánházon, köztük Babochay polgármester házában is, a tűzoltóság őrtanyáján gyászlobogó leng. Mindenki könnyes szemmel csak Kossuthról és haláláról beszél. Számos öreg polgár gyászfátyolt tett kalapjára; az itthon időző egyetemi polgárok és egyéb fiatalság gyászko-

kárdát hordanak.... Szóval mindenütt mély, őszinte gyász észlelhető.”

A zalai sajtó mindegyikében méltatások jelentek meg a nagy halottról, kiemelve történelmünkben játszott szerepét, s a nemzeti panteonba helyezve őt. „Az a csodás tűzszlop, amely évtizeden keresztül bevilágítja előttünk a szabadság, egyenlőség és testvériség dicső útját; amely a messze távolból is vakító fényét és áldásos melegét hinté ránk: szédítő magasságából a mindenség sötét ürébe örökre lehullott...”- írta a Zalamegye nekrológja.

A városok képviselőtestületei rendkívüli közgyűlést hívtak össze, ahol a megemlékezések után megtárgyalták a gyással és a temetéssel kapcsolatos tennedőket. Zalaegerszeg város képviselői határozatban mondták ki, hogy az elhunyt családjához részvétáviratot intéznek, „Zala-Egerszeg rendezett tanácsú város közönsége - nagy hazánkfíának” felirattal koszorút küldenek Kossuth ravatalára, 16 tagú küldöttséggel vesznek részt a budapesti temetésen, s a Fehérképi utcát Kossuth Lajos utcának nevezik el. Felkérték a város polgárait, hogy tartózkodjanak a zajos mulatozástól, a temetés napján az üzleteket reggel 9 órától tartsák zárva.

Zala vármegye törvényhatósága márc. 29-én tartott rendkívüli közgyűlésén róttá le kegyeletét az elhunyt előtt. Svastics Benő főispán, egykori 48-as hadnagy megemlékező beszéde után, Háczy Kálmán bizottsági tag indítványára a „nagy hazafi hervadhatatlan érdemeinek elismeréséül” nevét jegyzőkönyvben örökítették meg, s kapcsolódva az országos mozgalomhoz, gyűjtést kezdeményeztek egy felállítandó Kossuth szobor javára. Végül megválasztották a holttestet szállító vonat fogadására Csáktornyára, és a budapesti temetésre utazó népes megyei küldöttséget.

Az egyházak ünnepélyes gyászistentiszteleteken, miséken emlékeztek meg a megboldogultról. Az egerszegi izraelita hitközség előljárósága felszólította a felekezet tagjait, hogy a mély nemzeti gyászra való tekintettel „a jelen purim alkalmából a szokásos darcos járástól, úgy szintén minden zajosabb mulatságtól tartózkodni és házában a netán jelentkező álarcosok előtt zárva tartani, hazafiui kötelességének ismerje.”

Megemlékeztek az elhunyról az oktatási intézményekben, a szakmai szervezetekben, az egyesületek-

ben, a 48-as honvédeket tömörítő honvédegyletekben is. A függetlenségi és 48-as párt zalaegerszegi tagjai pedig díszes koszorút küldtek Kossuth ravatalára, szalagján felirattal: „Eszméid és szellemed kincsei mindaddig élnek: Míg a földön szabadságszeretők s magyarok lesznek.”

Zala megye és különösen Kanizsa közönségét napokig izgalomban tartotta az a kérdés, hogy a Torinóban felravatalozott, majd ünnepélyes gyászszertartáson elbúcsúztatott Kossuth földi maradványait milyen útvonalon szállítják Magyarországra, Budapestre. Végül arról született döntés, hogy a különvonat Pragerhof–Nagykanizsán keresztül érkezik az országba, s Kossuthot – igaz már csak holtában – Zala megye határán hozzák újra hazai földre.

Hármas koporsóját, felesége és Vilma lánya exhumált hamvait, valamint a család tagjait szállító szerelvény március 30-án kora reggel Dráva-Magyaródnál lépte át a határt, ahol taracklövés fogadták jövetelét. Az ünnepélyes fogadtatásra a feldíszített csáktornyai vasútállomáson hatalmas tömeg jelenlétében került sor. A gyászba öltözött küldöttségek, megyei és országos előkelőségek - többek között Polónyi Géza függetlenségi párti képviselő és Wlascics Gyula, a csáktornyai választókerület kormánypárti követe - valamint a környék polgárai meghajtott zászlókkal és a Szózat hangjaival fogadták a begördülő vonatot. Márkus József, Budapest alpolgármestere köszöntötte Kossuth holttestét hazai földön, Zala vármegye nevében Csertán Károly alispán fogadta a nagy halottat, és helyezte el a megye koszorúját a koporsón. A családtagok közül Kossuth Ferenc köszönte meg az üdvözlő szavakat: „Uraim! Visszahoztuk a hazába mindenünket, ami nekünk megmaradt szeretett halottunkból... Hazahoztuk, hogy emléke odaüljön minden magyar tűzhelyéhez, hogy az unokák és az unokák utódai tanuljanak tőlük önzetlen hazaszeretetet.”

A vasút mentén mindenütt és azokon a vasútállomásokon is, ahol csak átbogott a vonat, a helybeliek - még a horvátok is - feketébe öltözve, levett kalappal, gyászzászlókkal, gyászzenét játszó tűzoltózenekarokkal fogadták a halott hazafit, s adták tanújelét Kossuth iránti tiszteletüknek, szeretetüknek.

A következő állomás Nagykanizsa volt, amelynek pályaudvarára csak belépőjeggyel juthattak be a gyá-

szolók, a kívül rekedtek a sínek mentén, mintegy sorfalat alkotva próbáltak helyet találni maguknak. Az épületet fekete drapéria borította, a peronon kandeláberek lobogtak, a városban zúgtak a harangok. A biztosító kocsi után fél kilenckor gördült be a hamvak szállító, már kívülről is koszorúkkal borított szerelvény. „Mihelyt a vonat füttye elhangzott, a férfiak levették kalapjaikat, és így várták néma csendben, míg a vonat megállott... A zászlókat meghajlítva tartották s meghajolt földetlen fővel állott a nagy közönség. A meghatottság e néma pillanatában sok szembe feltört a könny, s a nők között többen zokogtak.” Kossuth fiai, Ferenc és Lajos Tódor fogadták Babocsay György polgármester üdvözlő szavait, és átvették a város és a küldöttségek koszorúit. Ruttkayné Kossuth Lujza pedig a szalonkocsiban várta a kanizsai hölgyek tisztelgő látogatását. Negyed óra múlva indult tovább a vonat, legközelebb a balatonszentgyörgyi állomáson állt meg. Útközben mindenütt néma tömeg tisztelgett a hamvak előtt, Komárvárosnál egy cigányember a Kossuth-nótát hegedülte.

Balatonszentgyörgyön Keszthely város és Marcali vidékének küldöttsége várta a koporsót. A keszthelyieket, mintegy 800 főnyi közönséget három különvonat szállította a vasútállomásra, hogy elbúcsúzzanak városuk díszpolgárától. Az első hajnali 5-kor indult a tűzoltókkal, akik a rendet biztosították. A következőn - 7 órakor - a 48-as honvédek utaztak, élükön Vértessy Iván ügyvéddel, egykori honvédhadnaggal. A harmadik vonat fél kilenckor a gazdászokat és a városiak egy részét vitte, az előkelőbbek kocsikon, a földművesek szekereken érkeztek. Mivel a küldöttségek úgy tudták, hogy a vonat csak néhány percet időzik a szentgyörgyi állomáson, gyorsan átadták koszorúikat Kossuth Ferencnek, aki a 48-as honvédek népes küldöttségére való tekintettel megengedte, hogy kinyissák a koporsót szállító kocsit. „Az élet viharától többé kevésbé megtört alakok meglátva a magyarok Messiásának fekete lepellel leborított koporsóját, könnyek hullatása közt igyekeztek a magas lépcsőre fellépni, hogy csókkal illethessék a nagy hazafit megdicsőült tetemeit elfedő gyászleplet.” Közülük azonban csak egynek, Regensperger Ferencnek adott meg az a dicsőség, hogy beléphetett a ravatalos kocsiba, ahonnan a felgyülemlett virágokból szórt a tömeg közé, „miket drága ereklje gyanánt fognak

őrizni holtuk napjáig." A vonat indulása előtt az adig fegyelmezett tömeg megrohamozta a halottakocsi, s „a koszorúkról tépett magának becses emlékül egy-egy virágot vagy babérágacsát,..". (Ezek közül egyet a Balatoni Múzeum is őriz.)

A szerelvény boglári, siófoki, székesfehérvári és kelenföldi megállás után du. negyed négy körül érkezett meg a Nyugati pályaudvarra. Onnan a koporsót a Nemzeti Múzeumba szállították, ahol két napon keresztül róhatták le kegyeletüket a fővárosiak Kossuth ravatala előtt. Az épület lépcsőit teljes egészében elborították a koszorúk. A temetésre a főváros rendezésében - hatalmas, némán tüntető tömeg jelenlétében - 1894. április 1-jén, a Kerepesi temetőben került sor.

Források:

- Borbély György: Kerékpáron Párisig és vissza. Utí emlékek. Bp. 1993. 31-140. p.
 Kossuth-emlék. Kossuth Lajos születésének 90. évfordulójára. Zalaegerszeg, 1892. 24 p.
 Gyórfly János: Turin-párisi utazás. Zalai Közlöny, 1889. Júl. 6., júl. 13., júl. 27. szám.
 Kossuth Lajos levele Horváth Gyulához. Magántulajdon.
 Kossuth Lajos levele Degré Alajoshoz, a váci Honvédegylet alelnökéhez. Magántulajdon.
 Zalán át Torinóból Budapestre. (Kossuth utolsó útja) Zalaegerszeg. 1994.
 Zala. 1394. márc 18.-1894. ápr. 11. között megjelent számai
 Zalamegye. 1894. márc 25.-1894. ápr. 8. között megjelent számai
 Zalai Közlöny. 1894. márc 15-ei és 1894. márc 24-ei száma
 Keszthelyi Hírlap. 1894. márc 25.-1894. ápr. 8. között megjelent számai.

Irodalom:

- Hermann Róbert: Kossuth Lajos életútja. In:....Jeborulok a nemzet nagysága előtt" A Kossuth-hagyaték. Bp. 1994. 7-176. p.
 Kossuth emlékalbum. Szerk.: Kovács Dénes. Bp. 1910.
 Kossuth Lajos 1802-1894. Kossuth Lajos és kortársai. Szerk.: Nagy, Mézes Rita. Bp., 2002.
 Kossuth Lajos életének képei/Szabad György tanulmányával. Szerk.: E. Csorba Csilla. Bp., 1994.

Függelék

1.

Kossuth Lajos levele Horváth Gyulához Turin, 1867. október 14.

22. Via a Angennes
Turin Octob: 14K 1867

Uram!

Illetődéssel olvastam Önnek f. hó 9kérőli levelét. Köszönöm irántami jóindulatát, de magasztalásait nem fogadhatom el. A kor, melyet élünk, eredményekben oly nagyszerű időszak az emberi nem haladásának történelmében, hogy talán éppen ez egésznek nagyszerűsége teszi az embereket oly kicsinyké, de még sem annyira kicsinyek, hogy még én is nagyok látszassam közöttük. Magasztalásra érdem kell. Az érdem csak ott kezdődik, hol a kötelesség végződik.- Én pedig, Isten látja lelkemet, nem találok sem múltamban sem jelenemben egyebet, mint a kötelesség teljesítésének becsületes igyekezetét. - Ez adhat benső megnyugvást a balszerencsének csapásai alatt is, de magasztalásra igénnyel nem bír.

Szívesen adom megegyezésemet kívánságához, hogy születendő gyermekének keresztatyja legyek.

Megszívtetve fogom magamat érezni, ha hazánk nemes keblű mátyrjának Batthyány Lajosnak özvegye a keresztszülői tisztben társának elfogad.

De nem gondolja Ön, hogy e két névvel nagyon sok bús emléket csatol Ön a vallásos szertartáshoz, mely gyermekét az életbe avatja? Pedig a bánatos emlék nem vidor kíséret az élet útján!

De a sors gyakran tetszik magának az ellentétekben. - Talán úgy adja Isten -megadja, ha óhajtásom teljesül - hogy e bús emlékek megkérelmlik a végzetet, hogy örömet, boldogságot árásson [az] Ön gyermekére.

Őrködjék a gondviselés a leendő anya felett, azon nehéz, de magasztos percekben, melyekben a nő a teremőhöz legközelebb áll. mert életet ad. Adja át Ön neki legjobb kívánataimat. Tudósítson Ön, kérem, mikint teljesültek reményei. Nyomja első atyai csókjával gyermeke homlokára áldásomat.

Tartsák meg jó emlékezetükben a száműzött Keresztapát, s fogadják jószívvel barátságos üdvözléte-
met.

Kossuth Lajos

Horváth Gyula úrnak
Zalaegerszezen

Eredeti. Magántulajdon, Zalaegerszeg.

2.

1867-ben Vácott állították fel az ország első honvédelmi emlékművét. A helyi honvédegylet alelnöke, Degré Alajos, az egykori „márciusi ifjú”, a Tízek Társaságának tagja, az emigrációban élő Kossuth Lajost kérte fel az obeliszk felavatására. A felkérésre a politikus levélben válaszolt. E levél napjainkban Zalaegerszezen, Degré Alajos leszármazottainál található.

Kossuth Lajos levele Degré Alajoshoz, a Váci Honvéd Bizottmány alelnökéhez

Turin, 1868. július 16.

Degré Alajos Honvéd Százados urnak
a Váci Honvéd Bizottm. Alelnökének

Tisztelt Alelnök Úr!

Köszönöm becses meghívását a Váci honvédemlék leleplezési ünnepélyére.

Önök ez emlékből oltárt emelnek a szabadság hitvallásának.

Jól esnék bánatos lelkemnek ez oltár előtt együtt imádkozni Önökkel a Szabadság Istenéhez, hogy adjon az élőknek akaratot, eltökéllést s erőt, hiven bátran, önzéstelenül szeretni a Hazát, mikint ama dicsőséges holtak (sic!) szerették.

De jól sejtette Ön, hogy e szerencsétől eltiltanak a körülmények.

Én elv embere vagyok.

Soknak, ne mondjam: mindennek, - máskint kelleni lenni a Hazában, mint amikint van, hogy én Ön becses meghívásának megfelelhessenek.

S a mit nekem tennem nem szabad, azt tenni fiaim sem tartják szabadnak, nem mert fiaim, hanem, mert ők is elv emberei.

De ha testileg nem, jelen leszünk lélekben az ünnepélyen. Megálljuk a napot a számkivetés sivatagjában, 's hálás kegyelettel áldva a Magyar szabadság vértanúinak szent emlékét, könyörögni fogunk Istenhez, távoztassa el Hazánktól az átkot, hogy ama martírok hiában vérzetek legyen (Sic!)

Nem írok többet, nehogy a nagy múlt emlékének a törpe jelennel összehasonlítása keserűvé tegyen. Mert ama múlt és e jelen között oly rémületes ürtásott, nem a végzemes kényszerűség, hanem az önbizalom vesztett megcsüggedés, hogy fejem szédeleg, ha reá gondolok.

„Liceat sperare timentii.” [Szabad legyen remélnie a félőnek.]

Hazaifüi tisztelettel, s baráti kézzorítással

Tutin, Július 16-án, 1868.

Kossuth Lajos

Eredeti. Magántulajdon, Zalaegerszeg.

Közölve: Degré Alajos: Visszaemlékezéseim. Bp., 1983. 434. p.

